

11. *Крюков О.* Основні підходи до трактування політичної еліти в історії політичної думки / О. Крюков. - К. : Вид-во НАДУ, 2005. - 204 с.
12. *Ріктор Т. Л.* Владна еліта в умовах нестабільності українського суспільства / Т. Л. Ріктор. - К. : Софія-А, 2007. - 273 с.
13. Еліта: витoki, сутність, перспектива / В. Г. Кремень, В. В. Ільїн, С. В. Пролєєв (та ін.); за ред. В. Г. Кременя. - К. : Т-во "Знання України, 2011. - 527 с.
14. *Нижник Н.* Домінуючі тенденції у сфері оцінювання людських ресурсів у державних службах країн Європейського Союзу / Н. Нижник, Л. Пашко // Вісн. УАДУ. - 2003. - № 2. - С. 439-443.
15. *Гочарук Н. Т.* Управління керівним персоналом у сфері державної служби України: теорія та практика : монографія / Н. Т. Гончарук. - Дніпропетровськ : ДРІДУ НАДУ, 2012. - 343 с.
16. *Тоффлер Э.* Третья волна / Э. Тоффлер. - М. : АСТ, 2010. - 784 с.

УДК 35:004

Грицяк Н.В.,

*доктор наук з державного управління, професор,
завідувач кафедри інформаційної політики
та технологій НАДУ, заслужений діяч науки і техніки України*

Електронна демократія: простір довіри та політичної взаємодії

У статті проаналізовано джерела е-демократії, обґрунтовано необхідність формування і реалізації державної політики е-демократії як інструменту формування простору довіри та політичної взаємодії.
Ключові слова: е-демократія, державне управління, політика, участь громадян, управлінське рішення.

Грицяк Н.В. Электронная демократия: пространство доверия и политического взаимодействия
В статье проанализированы истоки э-демократии, обоснована необходимость формирования и реализации государственной политики э-демократии как инструмента формирования пространства доверия и политического взаимодействия.

Ключевые слова: э-демократия, государственное управление, политика, участие граждан, управленческое решение.

Gritsyak N.V. E-democracy: the space of trust and political engagement

The paper analyzes the origins of e-democracy, the necessity of formation and implementation of public policy e-democracy as an instrument of forming a space of trust and political engagement.

Key words: e-democracy, governance, politics, citizen participation, management decision.

Постановка проблеми. З часів античної Греції демократію гарантує лише найширша участь громадян. Але професіоналізація державного управління звужує поле для такої участі. Прийняття важливих управлінських рішень одноосібно чи навіть колегіально політиками та посадовцями послаблює інтерес громадян до публічної політики, а зниження громадянської активності дозволяє посадовцям розширювати поле своїх повноважень та створює умови для зловживання владою. Таким чином, демократія без життєвого простору для її здійснення стає суто символічною, замість того, щоб бути демократією участі.

У символічно демократичному світі основна взаємодія між громадянином і владою здійснюється в обмеженому та офіційно врегульованому просторі виборчої кабінки, де перші користуються своєю владою протягом кількох секунд. Проте відразу після цього влада, легітимізована виборами, починає діяти через посередників і залишає громадян тільки спостерігачами. Громадяни, які відокремлюються від процесу вироблення політики і лише зрідка голосують за лідерів, мають такий слабкий зв'язок з демократією, що сам політичний процес стає здебільшого адміністративно-управлінським [2, с. 147-148].

Професор Оксфордського університету Стівен Коулмен зауважує: "Розмитість демократичного простору збігається з атрофією громадянської культури. Сьогодні більше людей, ніж будь-коли, можуть голосувати, але найменше, ніж будь-коли за всю історію цього універсального права, ним користуються. Віра людей у парламенти та інші інститути представницької демократії знижується. Засоби масової інформації намагаються донести сюжети та образи демократичного представництва до людей, але факти свідчать, що більшість громадян - замість

того, щоб дивитися по телевізору політику - надають перевагу чомусь іншому або взагалі нічому. У США 53,8% новин на місцевих телеканалах присвячені злочинам, стихійним лихам або війнам, і тільки 0,7% стосуються громадського життя. Середньостатистична американська дитина бачить 200 тис. актів насильства та 16 тис. убивств (на телебаченні) ще до досягнення 18 років" [2, с. 147]. У цьому контексті окреслена проблема є надзвичайно актуальною і для України.

Стан дослідження проблеми. Проблеми демократії та залучення громадськості до вироблення політики засобами інформайно-комунікаційних технологій досліджували Ч. Армстронг, Ю. Гарлан, С. Коулман, Д. Латроп, Д. Робінсон, Л. Рума, Е. Фелтен, С. Шахт, Д. Шулер та ін. Проте, перші спроби вивести політику в режим он-лайн були зроблені інженерами-ентузіастами на замовлення органів влади з метою винайти альтернативу застарілій рутинній практиці. Такі експериментальні проекти, як "Е-політика" у Мінесоті (1994) та "Онлайнова демократія для громадян" у Великобританії (1996) були першими у справі розбудови громадських мереж та створення дискусійних форумів. Деякі місцеві органи влади Скандинавських країн, Канади та Великобританії пропагували і підтримували проекти е-демократії, але більшість із них не мали законодавчого унормування та ресурсного забезпечення. Загалом, у кінці ХХ ст. демократичний та цифровий порядок денний розвивалися кожен окремо.

Мета статті - проаналізувати джерела електронної демократії та обґрунтувати необхідність формування і реалізації державної політики е-демократії як інструменту формування простору довіри та політичної взаємодії.

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ ст. склалися сприятливі умови для синергетичного поєднання цифрового та демократичного сценаріїв суспільного розвитку. Демократія до цього періоду була продуктом свого часу, коли ефективне представництво було обмежене відокремленістю у часі та просторі. У наш час ці бар'єри долаються завдяки комунікаційним технологіям, які є асинхронними та глобальними, тому демократія може розвиватися лише за умови, якщо демократичні інституції стануть більш сприйнятливими, доступними, підзвітними та укоріненими в інформаційному просторі. Йдеться про е-демократію не як про інформатизацію адміністративних процедур, а як про силу, здатну оживити та оновити демократичний політичний процес, як про єдиний спосіб створення простору довіри та політичної взаємодії.

Джей Блумлер і Стівен Коулман стверджували, що "Інтернет має "уразливий потенціал" для забезпечення демократичного простору, який є відкритим для всіх і з'єднаний зі справжніми демократичними інститутами. Простір для дискурсу та обговорення слід створити, фінансувати, пропагувати та регулювати. Утримання громадських спільнот у кібер-просторі повинно перетворитися на публічну (державну) послугу, на зразок організації чесних і справедливих виборів, утримання бібліотек чи суспільного телерадіомовлення. Простір довіри не виникне спонтанно і без зусиль" [2, с. 153].

Чарльз Армстронг обстоює думку про те, що "Інтернет змінює один фундаментальний аспект демократичних систем, що існував протягом 7 тис. років. Ця зміна може ознаменувати початок періоду демократичних інновацій, масштаби якого будуть зіставними з античною Грецією. Ця зміна приведе до формування демократичних систем, які відзначатимуться більшою динамічністю, меншою централізованістю і вищою відповідальністю, ніж ті, які ми знаємо сьогодні; ці системи передбачатимуть можливість для людей брати участь у їхньому функціонуванні такою малою або такою великою мірою, як вони того бажають; представництво в таких системах ґрунтуватиметься на мережах особистої довіри, а не на абстрактному зв'язку з партією. Це - зростаюча демократія" [1, с. 227].

Ключове значення для громадського он-лайнного простору матиме забезпечення придатних інструментів для консультацій та прийняття рішень. До списку інструментів мають увійти: он-лайнні бібліотеки, архіви та інформаційні дайджести; послуги посередництва; допомога у захисті прав; новинні групи і веб-кімнати для експертних обговорень; а також механізми для підбиття підсумків за результатами дискусій [2, с. 153].

В епоху адміністративної модернізації інструменти е-демократії повинні бути органічно вбудовані в структуру та культуру врядування. Уряд та народні обранці повинні визнати, що демократична інтерактивність передбачає двосторонній потік енергії. Без цього громадськість вважатиме е-демократичні ініціативи фальшивкою та намагатиметься заснувати свої власні контрурядові комунікації.

Політики повинні відмовитися від хибної ілюзії, що е-демократія просто покликана зробити їх більш прозорими та відкритими для громадськості. Безумовно, прозорість є ключовою ознакою демократії (а Інтернет покликаний відігравати основну роль у тих політичних культурах, де панують утаємниченість, корупція та приховування фактів та інформації), але е-демократія повинна бути чимось більшим, ніж підгляданням крадькома за владними структурами в онлайновому режимі. ... Інтернет - це значно більше, ніж телебачення для невеликої аудиторії. Ігнорувати двосторонній напрям цифрових комунікацій означає взагалі втратити їхній сенс [2, с. 155].

Сара Шахт (США) у статті "Демократія як основа" пише: "Я мрію про день, коли персоналізована законодавча інформація в Інтернеті дасть людям змогу брати участь у законодавчому процесі і при цьому не забувати про сім'ю. Я хочу, щоб виборні законодавці знову спілкувалися з виборцями. ... Я прагну рівності доступу до інформації, щоб незалежно від того, де ви перебуваєте - у Палаті представників чи у маленькому містечку, - ви мали під рукою одну й ту саму інформацію, в один і той самий момент. Сподіваюся, що замість намагань спіймати посадовців на гарячому і надій на світло публічності як панацею [від корупції - авт.], малі групи зацікавлених громадян вичистять, перебудують і зміцнять наше законодавство і суспільство" [4, с. 226].

Поки удосконалювалося законодавство, щоб забезпечити більшу інформаційну свободу, зростала й технічна спроможність приватизувати та фільтрувати інформацію. Для того щоб в умовах демократії висловити свою думку, громадяни повинні мати доступ до якомога більших джерел інформації, не обмежуючи себе відредагованими повідомленнями або заголовками про ухвалені політиками рішення. Людям потрібен доступ до ресурсів, які давали б їм змогу самим робити певні висновки. "Коли уряд публікує якісь дані в Інтернеті, хтось обов'язково зробить з їх допомогою щось новаторське і корисне", - вважають Д.Робінсон та ін. [3, с. 124]. Таким чином, першим завданням електронної демократії у країнах, що стали на шлях демократизації, має бути посилення інформаційної прозорості.

Окремої уваги потребує питання, якими шляхами різні суспільні групи (громадяни з обмеженими можливостями, літні люди, а також ті, хто почувається невпевнено, маючи справу з інформаційними технологіями, частіше це - жінки) заявляють про себе в он-лайнному режимі. Щоб покращити зв'язок з політиками та урядовцями, вони повинні отримати допомогу та підтримку. Немає сенсу використовувати новітні канали комунікації для того, щоб почути голоси тих, хто традиційно бере участь у процесі консультацій. Головна мета е-демократії - це створення можливостей бути почутим для тих, хто зазвичай не бере участі у процесах вироблення політики.

Демократія завжди має корені, пов'язані з культурною ідентичністю. Проте більшість он-лайнних подій позбавлена такої характеристики. Часто панує думка, що світ кібер-простору одномовний і монокультурний. І все ж кібер-простір є квінтесенцією глобалізованого суспільства, він досконало підходить для транснаціональних та міжкультурних дискусій, проведення яких було неможливим у минулому. Інтернет можна пристосувати для підтримки і розвитку такої форми комунікаційної субсидіарності, коли громадські обговорення відбуваються на належному рівні, залежно від обставин. Таким чином стає можливим проведення дискусій на місцевому, регіональному, національному, континентальному або глобальному рівнях. Геопросторові інформаційні системи можуть допомогти з класифікацією джерел надходження інформації та походження учасників обговорень, з тим, щоб була можливість відслідковувати, що саме говорять - або не говорять - конкретні демографічні групи. Крім того, аналогічно з територіальними ознаками, певні групи можна пов'язати на основі спільних інтересів або схожої діяльності. Коротко кажучи, кібер-простір має відображати карту світу в її сучасному вигляді, заповнюючи безодні та згладжуючи провалля економічної та культурної нерівності. У кібер-просторі може відбуватися по-справжньому глобальна дискусія. Ті, хто роками страждали від примусового мовчання, повинні бути запрошені до глобального діалогу як рівні, ті, хто виростили самовпевненими і зосередженими на собі, мусять навчитися слухати інших. Це не рецепт миру та світової гармонії, але принаймні це визнання того, що повномасштабна демократія означає запрошення до участі планети в цілому, а не лише її окремих маленьких островів [2, с. 159].

Пол Мартін, колишній міністр фінансів Канади, сказав: "Уряд повинен використовувати нові технології, наприклад, Інтернет, для того, щоб наділяти громадян більшими можливостями критично вивчати і впливати на рішення і дії влади" [2, с. 160]. Робін Кук, колишній лідер Палати громад Великої Британії, заявив про свою відданість е-демократії, наголосивши: "Ми не

повинні миритися з такою парадоксальною ситуацією, яка дає нам більше можливостей, ніж будь-коли, висловлюватися, залишаючи у громадськості ще більше, ніж раніше, відчуття, що їхню думку нечують. Нові технології здатні зміцнити нашу демократію, даючи нам більші можливості, ніж будь-коли раніше, для забезпечення більшої прозорості та більш відповідальних стосунків між владою та виборцями" [2, с. 160]. Дуглас Шулер наголошує: "Настав час для поступового розмивання кордонів між інституціолізованими органами й іншими групами людей по всьому світу: ті, хто сьогодні здійснює владу, мають бути готовими взяти на себе більшу відповідальність у державному управлінні, таким чином повніше реалізуючи свій громадянський потенціал" [5, с. 149].

Як бачимо, сьогодні політики та урядовці усвідомлюють, що безпосередній зв'язок з громадянами покращує процеси вироблення політики та законотворення завдяки використанню колективного суспільного досвіду, знань і вмінь. Це сприяє формуванню нового типу стосунків між політиками та громадянами, стосунків, коли політики слухають, вчаться та діляться своїми ідеями, використовують і узагальнюють почуте, та в результаті отримують винагороду - посилення громадської довіри до демократичних інститутів і легітимності влади.

Висновки. Розробка та реалізація органами державної влади та особливо органами місцевого самоврядування політики е-демократії має сенс лише за умови, коли ці органи передбачатимуть, що така політика потребує використання Інтернету та інших цифрових технологій з метою розвитку та посилення демократичної практики. Якщо ж е-демократія буде лише символічною політикою, що розробляється владою з метою доведення своєї прихильності до інформаційних технологій та надання громадськості можливості просто щось сказати з політично неважливих питань, то така політика тільки дискредитуватиме демократію та можливості інформаційних технологій.

Метою державної політики е-демократії має бути забезпечення багатовекторних інтерактивних потоків комунікації, покликаних поєднувати громадян, обраних ними депутатів усіх рівнів та виконавчу гілку влади. Така політика має вирішувати наступні завдання:

- постійно створювати нові публічні простори для політичної взаємодії та обговорення, насамперед - он-лайнове середовище, яке має значні переваги для сприяння ефективному спілкуванню влади та громадян, публічним дискусіям та обговоренням;
- зробити взаємодію між громадянами, парламентарями та урядом змістовною, тобто якщо громадськість залучається до вироблення політики чи законотворчого процесу, необхідно забезпечувати цьому ефективне сприяння, вивчення та узагальнення наданих пропозицій;
- створити механізми, які надавали б можливість представникам представницьких та виконавчих органів влади вчитися та оволодівати інструментами е-демократії;
- забезпечити наявність достатньої якісної он-лайнної інформації з тим, щоб громадяни могли аналізувати пропоновані варіанти політики на основі знань, отриманих із достовірних джерел, а також спираючись на власний досвід. Така інформація повинна бути доступною, чіткою та зрозумілою, але не надмірно великою за обсягом та складною за змістом;
- докладати якомога більше зусиль для залучення якнайширшого кола громадськості до демократичного діалогу, зокрема й тих груп, які є традиційно маргінальними, соціально знедоленими, мають обмежені можливості або позбавленими можливості висловлюватися;
- враховувати особливості економічної, територіальної, соціальної (у тому числі - гендерної) структуризації в он-лайнному середовищі з метою забезпечення рівного доступу до демократичного процесу в усіх сферах і для усіх громад, соціальних груп та прошарків.

Е-демократія не може вважатися панацеєю від усіх проблем демократії або суспільних комунікацій, але вона, безсумнівно, сприяє розвитку двох, на сучасному етапі нероздільних історичних проектів - демократії та Інтернету. Отже, е-демократія повинна посісти гідне місце та увійти до порядку денного радикальних політичних реформ та стати складовою державного управління.

Список використаних джерел

1. *Армстронг Ч.* Зростаюча демократія / Ч. Армстронг // Відкрите урядування: колективна робота, прозорість і дієва участь / за ред. Даніела Латропа і Лорел Руми ; пер. з англ. Андрія Іщенка. - К. : Наука, 2011. - С. 227-240.

2. Коулман Стівен. Майбутнє інтернету та демократії: подалі від метафор і ближче до політики // Електронна демократія: сподівання та проблеми / Стівен Коулман, Джоан Кедді, Крістіан Вергез [та ін.]; [пер. з англ. С. Соколик, О. Оржель, К. Гомма]. - К. : Центр адаптації державної служби до стандартів Європейського Союзу, 2009. - С. 143-162.

3. Робінсон Д. Інновації для залучення громадськості / Д. Робінсон, Ю. Гарлан, Е. Фелтен // Відкрите урядування: колективна робота, прозорість і дієва участь / за ред. Даніела Латропа і Лорел Руми ; пер. з англ. Андрія Іщенко. - К. : Наука, 2011. - С. 123-133.

4. Шахт С. Демократія як загальна основа / С. Шахт // Відкрите урядування: колективна робота, прозорість і дієва участь / за ред. Даніела Латропа і Лорел Руми ; пер. з англ. Андрія Іщенко. - К. : Наука, 2011. - С. 209-226.

5. Шулер Д. Обговорення в інтернеті і громадянський розум / Д. Шулер // Відкрите урядування: колективна робота, прозорість і дієва участь / за ред. Даніела Латропа і Лорел Руми ; пер. з англ. Андрія Іщенко. - К. : Наука, 2011. - С. 134-150.

УДК 35:07:004:005

Дніпренко Н.К.,

кандидат наук з державного управління,

докторант кафедри європейської інтеграції НАДУ

Е-демократія як нова якість взаємодії влади та громадськості

В статті зроблено узагальнюючий аналіз запроваджених комунікативних стандартів взаємодії влади і громадськості в країнах з "досвідом" демократії. Наведені приклади успішного практичного впровадження технологій е-демократії. Зроблені рекомендації щодо шляхів запровадження в Україні комунікативної політики.

Ключові слова: е-комунікація, е-демократія, е-урядування, демократичні стандарти, комунікативні стандарти, принципи комунікації, комунікативна політика, комунікативний менеджмент.

Дніпренко Н.К. Э-демократия как новое качество взаимодействия власти и общественности

В статье сделан обобщающий анализ введенных коммуникативных стандартов взаимодействия власти и общественности в странах с "опытом" демократии. Приведены примеры успешного практического внедрения технологий э-демократии. Сделаны рекомендации относительно путей внедрения в Украине коммуникативной политики.

Dniprenko N.K. E-democracy is a new quality of interaction between the authorities and the public

In the article the summarizing analysis of the introduced communicative standards of power and public cooperation in the countries with the "experience" of democracy is done. Successful examples of introduction of e-democracy technologies are given, too. Recommendations are made about the ways to introduce communicative politics in Ukraine.

Постановка проблеми та її зв'язок з важливими науково-практичними завданнями. На етапі трансформації усієї системи державного регулювання, відмови від традиційного планування та переходу до нового управління, яке має надати громадянам принципово нову якість державних послуг, постає питання: що може стати базою, на які цінності спиратися? Автор висловить своє бачення, перевірене на багаторічному досвіді втілення ідей комунікації в практику державного PR та запровадження е-комунікацій влади з громадськістю. Становлення розвинутої демократії можливо тільки за умови професійного підходу до організації комунікації між державним інституційним механізмом та суспільством. Впровадження комунікацій із використанням сучасних технологій також є вкрай важливим, бо це розширює спектр державних послуг, надає принципово нових можливостей, але водночас вимагає нових знань та вмінь від державних службовців.

Актуальність дослідження. Водночас ми стикаємося із багатьма актуальними теоретичними завданнями, що вже давно є зрозумілими та вирішеними в країнах із "досвідом" демократії: впровадження механізмів обміну інформацією між державою та суспільством потребує принципово нового підходу до усього механізму прийняття державних рішень. Отже, питання е-демократії та е-урядування це не тільки технічне і навіть не технологічне питання, а питання інституційне, методологічне та філософсько-практичне. Йдеться про зміни парадигми в мис-